

PREGLEDNI RAD

DOI: 10.5937/reci1912207K

UDC: 821.163.41.09-93-1(497.16)

Sofija S. Kalezić-Đuričković*

Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje

STVARALAŠTVO SAVREMENIH CRNOGORSKIH PJESNIKA ZA DJECU

Sažetak: Poezija za djecu u Crnoj Gori neprestano raste, obogaćuje se i postaje sve prisutnija, kako u zemlji tako i u svom okruženju, među pjesnicima crnogorskog porijekla. Riječ je o stvaralaštvu koje ima svoj živi tok i u posljednjih nekoliko decenija doživljava uspon i afirmaciju. Bitna njena osobina jeste antejska vezanost za porodicu i rodni kraj. Takve epske pretpostavke ustupaju mjesto igri, humoru i fantastici, čime se prave prodori ka modernijem stvaralačkom izrazu. Crnogorska poezija za djecu uspjela je da nadoknadi poetičko i estetičko zaostajanje u odnosu na znatno razvijenije literature za djecu u bivšim jugoslovenskim republikama, te da prevaziđe vlastitu folklornu i regionalnu obojenost. Osnovno njeno poetičko obilježje je čvrsta povezanost sa modernističkim strujanjima i motivima igre, koji su sve više u skladu sa razvojem društva i procvatom naučnotehnološke civilizacije. U ovom radu analizira se poetsko stvaralaštvo dva savremena crnogorska pjesnika za djecu – Dejana Đonovića i Velimira Ralevića, koji su u velikoj mjeri bazirani na igri riječima i uopšte principu, odnosno čaroliji igre. Stihovi ovih crnogorskih poeta savršeno su prilagođeni dječjem uzrastu, što ih čini lakim za pamćenje kod najmlađe populacije.

Ključne riječi: djeca, djetinjstvo, poezija, modernost.

* pgstudio@t-com.me

Poznato je da autori mogu uspostaviti uspješnu komunikaciju sa misaonim i osjećajnim svijetom djece samo autentičnim stihovima prvorazredne vrijednosti. Blagi tonovi u toplim ritmičkim stihovima odražavaju pjesničke recepcije jednog izvornog i autentičnog svijeta, snoviđenja, čudesne igre u bajkovitom beskraju. Vrijednosti crnogorske poezije za djecu počivaju u umjetnički zanimljivim oblikovnim formama, jednostavnosti i ljepoti pjesničkih slika, raznovrsnosti ideja i punoći osjećanja. Za relativno kratko vrijeme pojavilo se više izbora i antologija crnogorske dječje poezije (Dušan Đurišić, Slobodan Vukanović), u kojima je sintetizovano i afirmisano lirsko stvaralaštvo kvalitetnih pjesnika.

I pored toga što je gluma njegova primarna profesionalna orijentacija, Dejan Đonović (Kotor, 1965) se u domenu stvaralaštva namijenjenog najmlađima sa jednakim uspjehom oprobao i u umjetnosti riječi. Đonović je sačuvao živo sjećanje na vlastito djetinjstvo, koje je uspješno pretočio u svoju prvu poetsku zbirku *Rasprodaja snova* (2000), nakon koje je publikovao *Srce mi je šareno* (2002), *Odlična ideja* (2004), *Ptice suglasnice* (2009), *Slane pjesme* (2011) i *Trema* (2018).

Na njegove tekstove komponovano je preko sedamdeset kompozicija za djecu i mlade koje su izvođene na festivalima dječje muzike širom regiona. Dobitnik je brojnih nagrada za tekst i kompoziciju; piše i songove za pozorišne predstave i scenarije za programe namijenjene djeci. Promocije svojih knjiga osmislio je putem kostimiranog pjevanja i igranja, čime je pokazao višestruk smisao za kreativnost i lakoću u povezivanju i međusobnoj kompatibilnosti različitih grana umjetnosti.

Na stranicama svog literarnog prvijenca *Rasprodaja snova*, Dejan Đonović demonstrira iskreni polet u trenutku kada se na crnogorskoj književnoj sceni osjeća izvjesno strukturno ponavljanje i zamor. Naivnost, nevinost, ljupkost i bogata imaginacija osobine su ove poetske zbirke, na čijim stranicama je autor sublimirao najpozitivnija iskustva poezije za djecu uz koju je odrastao, od Branka Ćopića i Duška Radovića, do Desanke Maksimović i Miroslava Antića.

„Đonović je“, u recenziji ove knjige napisala je Zorica Turjačanin,

kako je rekao Danojlić, odbio da poraste i uvrsti se u natmureni svijet „velikih“ kome je radost davno zaboravila kućnu adresu... Jer *Rasprodaja snova* je prva knjiga mladog autora i, usuđujemo se reći jedina koja je, nakon niza sušnih i nerodnih godina, obećala bogatiji lirski beričet. Na stranicama svoje knjige Đonović skače, pjeva, šali se, raduje, pali iskričave prskalice dosjetki, svira na mnogim instrumentima, leprša toplim melodijama juga, davnog zavičaja koji se, poput plime, razlio preko zacrtalih obala u gugutave, nasmijane, razigrane rime i ritmove pjevanja. (2000, str. 1)

STVARALAŠTVO SAVREMENIH CRNOGORSKIH PJESNIKA ZA DJECU

Kao mjera literarne umješnosti ovog pjesnika mogu se izdvojiti brojna njegova ostvarenja iz ove zbirke, među kojima *Stidljiva pjesma* uspjelo korespondira sa jednim od primarnih dječjih osjećanja – stidom:

Kad na nebu limun rodi
 kada krava snese jaje,
 kad pohrli mačka vodi
 i kada se vuk pokaje
 kad pokaže zmija šape,
 kada babi niknu zubi
 kad pečurke skinu kape,
 kad ribara som poljubi,
 – tek tada ću da izvolim,
 da ti priznam da te volim. (Đonović, 2000, str. 37)

U Đonovićevom literarnom prvijencu po simpatičnosti i šarmu mogu se izdvojiti pjesme: *Rasprodaja snova*, *Kako bubamarama nestaju tačke*, *Super-Crvenkapica* i *Čokoladno sunce*.

Kao vrsta parodije na uhodane analitičke principe u nastavi i takođe česte vaspitno-popravne principe pri podizanju djece, može poslužiti primjer pjesme *Slovenska antiteza*:

Da l' me peče
 Tatin dlan što bije?
 Ili bridu
 Kad se kaiš svije?
 Il' to boli s dunje prutić goli?
 Nit' me peče,
 A dlan nek se stidi,
 Nit' od novog
 Kaiša da bridu,
 Niti boli
 mene prutić goli.
 Već me peče i bridu i boli
 Dok me grde i mama i tata
 OVO VEĆE,
 Jer se noćas voli
 Jedna NATA svima iz inata!
 Mama, tata,
 Priznajem krivicu!

Ljubav nekad jedinice veze,
 Popraviću svaku jedinicu –
 Bez slovenske bolne antiteze! (Đonović, 2000, str. 31)

Pri završetku svoje prve knjige Đonović je objavio tekst po nazivom *Pismo čitaocu* u kojem se na neposredan, duhovit i prijemčiv način obraća svojim malim čitateljima. Pismo završava riječima:

Ako me pitaš zašto ne postoji vječita sreća odgovoriću ti: sreća umije ponekad da uspava, pa kad se probudiš ona više nije tu. Sreću treba naučiti podnijeti – budan. I ako me i ne pitaš, reći ću ti: ova knjiga je posvećena mojoj majci, prelistao je sestrici Danilo, a kako se u međuvremenu rodila sestrična Varja, izgleda da ću morati da napišem još jednu knjigu. I da ne zaboravim... Dušu moraš da naučiš da dijeliš sa drugima, da je ne potrošiš, da je uljepšavaš i dograđuješ, da je ostavljaš iza sebe – sačuvanu... ! To je umjetnost – kada iza sebe ostaviš NEIZBRISIVE TRAGOVE LJUBAVI... Tvoj Dejan. (Đonović, 2000, str. 71)

Na zadnjim koricama knjige ispisana je Đonovićeva pjesma *Meni treba jedna beba*, koju je posvetio Dušku Radoviću:

Meni treba jedna beba,
 da me vedri i oblači,
 da me jedri, da me mlači,
 kosu čupa,
 da u mome srcu lupa...
 čim se rodi da pogodi
 Ahilovu moju petu,
 da mi dreči, da mi kmeči...
 takva beba meni treba!
 Kakva beba?
 Prava beba,
 da sleti sa sedmog neba –
 najljepša na svijetu!” (Đonović, 2000, str. 40)

Druga Đonovićeva zbirka – *Srce mi je šareno (pjesme za djecu i roditelje i njihove prijatelje)* objavljena je u izdanju *Osmijeha* (biblioteka “Sokolčić”, savremena crnogorska književnost za djecu i mlade), 2002. godine. Ovo ostvarenje je koncipirano iz poetskih ciklusa koji prate dijete od najranijih perioda njegovog odrastanja: *Banjica za bebe, Hej, ne boj se, Neposlušna tajna, Tri pitanja za ogledalce i Samo mi pokaži.*

STVARALAŠTVO SAVREMENIH CRNOGORSKIH PJESNIKA ZA DJECU

„Ako je prva pjesnička zbirka Dejana Đonovića *Rasprodaja snova*, bila po svojoj unutrašnjoj poetskoj strukturi najbliža izrazu ‚uronjenost u slike sopstvenog djetinjstva‘, onda se nova knjiga, *Srce mi je šareno*, može označiti kao ‚traganje za iskonskim djetetom‘, u pogovoru ovoj knjizi napisao je Jovo Knežević,

Jer svi pjesnici za djecu ustvari za njim tragaju; čeznu za iskonskim djetetom, streme ka tom Zlatnom runu, praiskri odrastanja i svijeta... Dejan Đonović je u novoj zbirci, na način koji se najprije može nazvati – darovitim, dostigao baš to: sjajnu ravnotežu između pjesničkih pozicija: on je i roditelj i posmatrač i povratnik, i to kad zatreba – samo jedno od njih, a kad zatreba – sve troje odjednom! (2009, str. 85–86)

U Đonovićevoj poeziji se kroz harmoničan spoj prepliću sjećanje i maštanje, pouka i smijeh. U njegovim pjesmama ima mnogo muzikalnosti, čiste rime, scenskih detalja i živih slika.

U izdanju *Kreativnog centra* 2004. godine publikovano je treće Đonovićevo ostvarenje – *Odlična ideja*, koje je ušlo u najužu konkurenciju za Nagradu „Politikinog Zabavnika” navedene godine. Ova knjiga, dopunjena ilustracijama Nikole Vitkovića, posvećena je temama odrastanja djeteta, porodičnih odnosa i njegovim prvim koracima kroz život.

Kao najuspjelije njegove pjesme mogu se izdvojiti one koje odslikavaju tzv. nonsensnu poeziju, kao što je, primjera radi, pjesma *Uspavanka*, čiji završni stihovi glase: „Bigu-ligu, čiča-miča/ uspava me ova priča,/ didu-lidu, njonja-njanja/ došlo doba da se sanja“ (Đonović, 2004, str. 12). Od ostalih poetskih stuktura mogu se izdvojiti one koje se odnose na stvari i pojmove iz neposrednog dječjeg okruženja (*Cmok*, *Pupak*, *Društvena pjesma*, *Štikle*, *Patike*), umjetničko odslikavanje situacija karakterističnih za djetinjstvo na duhovit način (*Babica*, *Tatamama*, *Probudalka*, *Tata kupa zvijezdu*), te davanje savjeta za snalaženje (*Evo šipak Babarogi*, *Lipa*).

Humoristično opisana razlikovnost između dječje mašte i stvarnosti prikazana je u pjesmama *Strašni gusar* i *Rok an fol*, dok je situaciona komika na uspjo način došla do izraza u pjesmi *Iz Engleske došla patka*. Patkina potraga završava se ljubavnim dijalogom pisanim u kombinaciji engleskog i crnogorskog jezika, što je boji savremenošću i duhovitošću, odnosno time da postaje fazon-pjesma: „Sviđaš mi se, **baby, yes!** / **Give me, give me** tvoj **address!** / Imaš **very beauty** friz. / Rodi mi pačiće, **please!**“ (Đonović, 2004, str. 21–22). Posljednja ostvarenja u ovoj knjizi posvećena dječacima i djevojčicama koji polaze u školu nose nazive *Škola zove u junake* i *Škola zove u princeze*.

„Ako bi trebalo sumirati osnovne karakteristike ove pjesničke zbirke moglo bi se reći da Đonović u svojoj drugoj knjizi *Odlična ideja* uspjelo kombinuje tradicionalni

prikazivačko-deskriptivni model pjevanja sa „sagovaračkim“ modelom radovićeuskog tipa“, o umjetničkim odlikama ove Đonovićeve poetske zbirke piše Svetlana Kalezić-Radonjić.

Prilagođavanje dječjoj tački gledišta, a na drugoj strani iznevjereno očekivanje kroz pomijeranje perspektive u sagledavanju stvarnosti – dvije su strane između kojih se kreće Đonovićevo poetsko klatno, što ovu zbirku čini naglašeno dinamičnom. Na kraju, iščitavanjem ove zbirke jasno se otjelotvoruje jedan od stavova Dušana Radovića – pravi pjesnik je onaj koji zna da „proceni vrednost sadržine“ i podari joj „odgovarajući oblik i dužinu“. Kada se tome doda i izuzetna emocija kojom ova knjiga isijava, sasvim je jasno čime je popločan najkraći i najdirektniji put do zahtjevne dječje čitalačke publike – kvalitetom. (2009, str. 196)

Dejan Đonović je ostvario značajan pomak u odnosu na dotadašnju crnogorsku književnu scenu u domenu poezije za najmlađe, ispunivši je i nadograđivši toplim i lirski intoniranim umjetničkim prizorima, te svježim i neobičnim jezičkim kombinacijama. Njegovoj poeziji nije potrebno tražiti povode jer nas ona neprestano podsjeća na to da smo, u žurbi da odrastemo i okušamo raznovrsna iskustva zrelosti, zaboravili da smo nekada bili djeca.

Stvaralaštvo ovog umjetnika motivski je raznovrsno, što je posebno upadljivo u „pjesmama sa dna mora“ (zbirka *Slane pjesme*) i „cvrkutavim pjesmama“ (knjiga *Ptice suglasnice*). Ove tvorevine saopštene su iz ugla djeteta. Lirski subjekat se pita: *Zašto sole more?, Zašto je jastog crvene boje?, Zašto ribe čute?, Zašto krabe hodaju u stranu?, Kako su nastali prvi karnevali?* Na takvim poetičkim temeljima pjesnik pažljivo gradi svoj poetski svijet kroz humor i nespontanu imaginaciju.

„Poseban dio Đonovićeovog pjesničkog opusa čine pjesme koje pojedinim glasovima daju pozornicu za isticanje (takva je cijela zbirka *Ptice suglasnice*) i koje mogu poslužiti kao dio važnih školskih sadržaja u prvom ciklusu“, o humoru, autorovoj slobodnoj fantaziji i sklonosti ka igri piše Dijana Vučković.

Naime, pored svih igrivih i često humornih dejstava, ove pjesme su izuzetne za vježbe slušanja, artikulacije glasova na različitim pozicijama, a potencijalno mogu biti sadržaj koji podstiče dječije jezičko stvaralaštvo. Poezijosni humorni efekti često se javljaju u nesaglasju i prelasku sa velikih na male stvari i tokom uviđanja neke sličnosti u potpuno nepovezanim pojmovima ili pojavama na osnovu samo jedne istaknute osobine. Upravo na tim osnovama čitamo i pjesmu *Hipi-žalosna vrba*, koja donosi svijet naizgled zabrinut nad sudbinom

žalosne vrbe čija „frizura“ (krošnja) djeluje neuredno, a taj svijet nakon svih briga i tužnih ideja o razlozima vrbine „skrušenosti“, na kraju biva iznenađen, baš kao i čitaoci, vrbinim reagovanjem. Ona je, naime, vrlo radosna (kontrast imenu žalosna vrba), u pubertetu je i njena frizura prati svjetske modne trendove. Ovakvim uočavanjima motivskih relacija Đonović pokazuje talenat za posmatranje svijeta pod djetinjom prizmom, što je važan korak u njegovoj poetskoj komunikaciji sa mladim čitaocima. (2016, str. 150)

Na posljednjoj stranici *Slanih pjesmi* koncipiran je neobičan pogovor uz koji je dat rječnik manje poznatih termina pod duhovitim nazivom: *Cvrkut-dva o mogućnostima knjige*, koji je napisala „urednica Jeca“, tj. Jelena Đonović, Dejanova supruga. Ova knjiga je odista sva data u jedinstvenom onomatopeičnom „cvrkutu“, kroz koji autor darovito oponaša zvuke u prirodi, provjeravajući i obogaćujući njihov efekat na dječju psihu i saznanje dijapazone.

Posljednje ostvarenje iz zbirke *Slane pjesme* nosi naziv *Boka spava*:

Gledaj čuda... Boki senoj
noću Lovćen zvijezde lovi.
Po plavetnoj kosi njenoj
brod mjesečev nježno plovi.
Ispod školja ribe žmure,
plava nit se odmotava.
Zatvorila slane škure,
pa ko dijete Boka spava.
Boka spava, Boka spava,
u kolijevci od planina.
Katkada se morska trava
javi srebrom iz dubina.
Boka spava, spava Boka...
Svaka njena barka snena
krije ispod svoga boka
dva talasa zaljubljena. (Đonović, 2011, str. 51)

Za poetske zbirke *Ptice suglasnice* i *Slane pjesme*, pjesnik je ušao u najjužu konkurenciju za nagradu *Mali princ*. Đonovićeve zbirke poezije za djecu bogato su i raznovrsno ilustrovane, što je jasan pokazatelj autorovog razumijevanja dječijeg sinkretičkog doživljaja umjetnosti, njihovih prefinjenih osjećanja u čijim okvirima posebno važno mjesto zauzimaju provokativnost, duhovitost i neobičnost doživljavanja stvarnosnih pojava.

Moderna dječja pjesma predstavlja čudesan spoj muzike, finog nonsensa, blistave kombinatorike, praskave i stalno održavane humorne atmosfere. Ona ima u sebi mnogo od dječjeg viđenja i doživljavanja svijeta, njihovog nivoa poznavanja života. U modernoj pjesmi sve je iracionalno jer umjesto zbilje i logike – ona nudi smijeh. Upravo zato što je sloboda unutar dječjeg bića i što ga priroda daruje obiljem mašte, dijete je stanovnik „svačije i ničije“ zemlje.

Autor koji je privukao pažnju dječje čitalačke publike upravo ovakvom vrstom poetskog stvaralaštva je Velimir Ralević (Berane, 1970), sa svojim kvantitativno i kvalitativno zapaženim djelom, koje čine zbirke poezije za djecu: *Mravinjak u žitnom polju* (1995), *Svitac u grlu* (1997), *Mirišem na ljubav* (2000), *Zlatni prozor* (2002), *Tanjini prsti zvone* (2004), *Brod u žitu* (2006), *Zaljubljeni vitez* (2009), *Mjesečarenje na suncu* (2011), *Bečkerečka mečka* (2013), *Kroz život jurišaj* (2014).

Ralevićeve pjesme zastupljene su u brojnim zbornicima i časopisima, te u preko trideset antologija u Crnoj Gori i susjednim zemljama. Ovaj pjesnik za djecu dobitnik je mnogih nagrada i priznanja, od Vidovdanske povelje i nagrade Udruženja književnika Crne Gore za dječju knjigu godine, do međunarodnih nagrada za ukupno književno stvaralaštvo „Stara maslina“ i „Zlatno Gašino pero“. Pojedine Ralevićeve pjesme prevedene su na engleski, ruski, rusinski, bugarski, makedonski i lužičkosrpski jezik, dok su druge izvođene i nagrađivane na dječjim muzičkim festivalima.

Ralević u svojim početnim zbirkama poezije *Mravinjak u žitnom polju* i *Svitac u grlu* pjeva o ljubavi kao najvažnijem uslovu odrastanja i sazrijevanja. Njegove pjesme pune su topline i naglašenog šarma, iskrenosti i ljubavi. Čak i kada nisu u pitanju čisto ljubavne pjesme, u njima je uvijek prisutna pjesnikova neposrednost podstaknuta djetetom koje je uspio da sačuva u sebi. „Ralević je isto kao i dobar vetar, nenadani pljusak, grudva pritegnuta do prve kapi ili, možda, svitac koji, već sa korica ove knjige, svetlucanja preslaže u svetlost. U našoj ukupnoj pevaniji za decu, evo autentičnog pesnika“, nadahnuto je pisao o Ralevićevoj poetskoj zbirci *Svitac u grlu* Mošo Odalović. „U podužoj oskudici svežih glasova, Ralević je s velikim poštovanjem dočekan u pesničkom bratstvu detinjastih“ (Odalović, 2011, str. 75).

Već u narednoj poetskoj zbirci nazvanoj *Mirišem na ljubav* pjesnik pokazuje da je pisanje za djecu za njega čist estetski, stvaralački čin, koji njegova ostvarenja približava nadrealnom. Pisanje pjesama za djecu je putovanje u svijet nemogućeg, to je stvaranje utopijskog. Pisati jednostavno, a da to bude umjetnost, nije baš lako, s obzirom da nijedno djelo za odrasle nije dovoljno dobro za djecu, dok je svako uspjele djelo za djecu dovoljno dobro za odrasle. Poezija za djecu ne ide daleko od djetinjstva,

STVARALAŠTVO SAVREMENIH CRNOGORSKIH PJESNIKA ZA DJECU

od njihove unutarnje težnje da spoznaju sebe i svijet kojim su okruženi. Ne ide daleko od zavičaja, jer je to mladom čovjeku blisko, a bliska mu je i ljubav prema članovima porodice i prema ljudima uopšte.

Poetska zbirka *Zlatni prozor* može se doživjeti kao ljubavna balada dječaka koji stoji na pragu mladičkog doba. Kroz njegovu viziju otvara se čudesan pogled na jedan drugi svijet – svijet neslućene ljepote doživljaja stvarnosti i naglašene imaginativnosti. Ralević se pokazuje kao poštovalac dječje potrebe za muzički čistom poezijom, sa naglašenom ritmičnošću i simboličnošću. Posljednja pjesma u zbirci *Zlatni prozor* pod nazivom *Odlazak* doživljava se kao svojevrsna pozivnica na prva životna iskušenja i radosti.

„Svijet ove knjige je, u stvari, svijet koji je neophodno proći da bi se stiglo do Maštarije“, u pogovoru zbirci *Zlatni prozor* pod nazivom *Pozivnica/Pogovor (Mami nas nešto zlatno)*, napisao je Mirko Vuković.

Njen unutrašnji svijet se čini kao dugin slavluk ispod koga morate proći svaki put kada zamislite neku želju. „Tajna svjetlost“ koju pratimo kreće se kroz knjigu i izvan nje po jednoj kružnoj putanji. Pri tom zamišljena kružnica neraskidivo vezuje svijet knjige i svijet izvan knjige. Tako nas pjesnik zapravo uči samim suštinskim stvarima: zašto se čita i kako se čita, u krajnjoj liniji, zašto se uopšte piše i čemu, u stvari, služe knjige za djecu. Naravoučenije, draga dejco, čitajte i maštajte, maštajte i čitajte. Ili, da se opet poslužimo Ralevićevim stihom, jer on to uvijek bolje kaže: *Koliko letiš toliko i roni i svjetlost bićeš.* (Vuković, 2009, str. 95)

Jakim stihovima i iskrenim emocijama, jarkim bojama, mirisima ljeta, šuma i djetinjstva napisane su naredne Ralevićeve poetske zbirke *Tanjini prsti zvone*, *Brod u žitu* i *Zaljubljeni vitez*.

Oni koji su voleli, oni koji vole, znaju: nijedan cvet, nijedna voćka, ništa u ovom svemiru ne može tako opojno, tako očaravajuće i tako širokoznačno kao ljubav mirisati. Ljubav miriše na majčinu dušu, na sestričku veliku brigu, na devojačke bele grudi, na meku penastu svetlost mesečine... Ređajte, nabrajajte na šta vam sve lepo i značajno ljubav miriše i videćete, napravićete mali leksikon lepote i radosti kakav je, evo naravno i pesnik Velimir Ralević u ovoj knjizi koja je stvarana i stvorena upravo za one koji prvi put vole ili će tek voleti i novim značenjima ljubav imenovati,

napisao je Aco Rakočević (2006, str. 15) povodom pojavljivanja Ralevićeve zbirke *Brod u žitu*.

Kod ovog stvaraoca nema napora stvaranja stiha, oni izlaze iz njegove duše i srca videni stvaralačkom energijom punom intenzivnih emocija. Najveći dio crnogorske poezije za djecu receptivno upućen je na mlađi čitalački uzrast, te nije čest slučaj da neko piše poeziju koja za ciljnu čitalačku publiku ima tinejdžere. Pjesnik osvjetljava svijet mladih koji se bore za osvajanje slobode, lišene stega škole i strogog porodičnog vaspitanja, prikazujući fenomen sazrijevanja u njegovom totalitetu.

Pojedine Ralevićeve pjesme su značenjski polivalentne i djeluju kao da se svojom refleksivnošću jednako mogu pronaći odrasli i djeca u njima:

Zapjevah u polju raži
 S nebom među dlanovima
 Čitav život sebe tražih
 Ne našoh se – svud me ima
 ...A zemljom još vjetar rže
 Da mi je kraj zlatne rude
 Sni dječiji da me drže
 I kad tiha šuma budem (Ralević, 2009, str. 78),

stihovi su pjesme *Zapjevah u polju raži*.

O neobičnom kombinovanju arhaičnog i modernog u poetskom izrazu ovog pjesnika, pisala je Jelena Đonović:

On uspješno *brodi* između *starog* i *novog*, kao i između djetinjstva i zrelosti, jer samo tako može *odbroditi* u pjesmu i *dobrodit* u sigurnu luku, poeziju, svojim jedinstvenim stilom – „jurišanjem“. On je i ratnik i vitez-spasilac, i dijete i čovjek, a nije ni jedno ni drugo, sasvim i potpuno, već je samo pjesnik za koga su život i pjesme jedino što je uvijek isto, te je to jedina njegova istina, njegov „*Nevidljivi brod*“, kako naziva jednu svoju pjesmu i čitavo poglavlje zbirke *Brod u žitu*. (Đonović, 2016, str. 198)

Zbirka *Mjesečarenje na suncu* sastoji se iz tri segmenta – *Razgovor s vjetrom*, *Slovne igrarije za mlađe i starije* i *Kroz život jurišaj*. „Pjesme Velimira Ralevića su posebne i prepoznatljive“, Pero Zubac piše o originalnim motivima i načinima njihove umjetničke realizacije u poeziji Velimira Ralevića.

U nevelikom jatu valjanih pesnika za decu, Ralević se izdvaja kako humorom, tako i svojom mekom, prozaičnom liričnošću, nekom čeznutljivom i sentimentalnom strofom, tako blagom i natopljenom nežnošću... Njegove pesme zrače iskrenošću i lepotom, gospodstvenošću iskaza. Sve je u ovim pesmama svečano i osvetljeno

STVARALAŠTVO SAVREMENIH CRNOGORSKIH PJESNIKA ZA DJECU

jasnoćom radosti pevanja, i priroda i osmeh i tuga, a tako slikovito sve napisano i opisano, da čitalac razaznaje boje reči. Drugujući s Ralevićem odmah sam shvatio da ima ko da odmeni velike, starije, lektirne pisce. Jedan sjajan, čudesan pesnik, pridružio se zlatnom plemenu pisaca za decu na ovim našim prostorima. (Zubac, 2011, str. 75).

Strofe za djecu, ali i za one koji to žele da budu, čitaocima pružaju boravak u nježnom, toplom i bezbrižnom svijetu.

Svojom zbirkom pjesama pod nazivom *Bečkerečka mečka* Ralević još jednom pokazuje da za pisanje i doživljavanje dječje poezije nisu bitne godine ni granice, pa ni određivanja vremena. Umjesto od logike, u ovoj zbirci autor polazi od igre u kojoj ostvaruje posebnu vrstu smisla. U njegovim pjesmama prisutan je neobičan spreg muzike i kombinacije riječi, koja je puna neobičnog i praskavog humora. Da bi bio uspostavljen sistem značenja, treba posegnuti za iracionalnim i potražiti smisao, pa je njegova pjesma na razmeđu sna i jave. Ona nameće potrebu traganja za nečim čega nema i što je izvan zbilje.

Nije samo tačka gledišta ono što približava njegova ostvarenja mladim čitaocima, već i specifičan jezik koji obiluje žargonizmima i kolokvijalizmima. Poseban efekat imaju pjesme u kojima se kroz sufikse ili tepanje očudava jezik, što proizvodi humorističan efekat, bilo da se time imitira utisak španskog (*Bečkerečka mečka*) ili dječjeg jezičkog modela kao što je slučaj u pjesmi *Budes li moja*

*Budes li moja molam ti leci
Nasu ces ljubav ko klov da gladis
Ja nisam dlugi i nisam tleci
Plipazi mala dobro sto ladis.
Najlepse snove uz mene snices
Ako li odes bluka ce puci
Budes li moja – a znam da bices
Zvlndanja nema – vltic pa kuci.
Lubav nasu ja cu da velicam
I kad plođe leto pedeceto
Zato slusaj mala sto ti plicam
Ja sam plosu sito i reseto* (Ralević, 2013, str. 45).

Zanimljiv jezički eksperiment u ovoj zbirci predstavlja pjesma *SvilopLET* koja kombinacijom munuskula i majuskula proizvodi efekat teksta u tekstu. Pjesma koja podjednako djeluje da je namijenjena mlađoj i starijoj čitalačkoj publici jeste *Čajevi*: „Od čajeva / Iz naših krajeva / Najrašireniji je stečaj / Pa za liderski tečaj / I značajne

vrste čaja / Iz grupacije očaja“ (Ralević, 2013, str. 33). Osim pjesama u kojima je vidna satirična oštrica na sadašnje društveno i ekonomsko stanje, ovaj pjesnik poseban vid humora gradi karikiranjem crnogorskog mentaliteta realizovanim kroz sudar plemensko-patrijarhalnog i modernog sistema vrednovanja i ponašanja. Takođe, sličan efekat on postiže baštineći folklorne motive rodnog podneblja i ugrađujući ih u vlastitu poetsku strukturu pjesme.

U njegovim pjesmama je normalno da vrabac računa, da životinje daju oglase u štampi, a da ajkule puše na lulu. Pjesnik dodaje svemu ljudske osobine, a dijete voli da se stavlja u položaj raznih stvari, pojava i životinja, da ih oponaša, da se identifikuje sa njima. Ralevićeve pjesme djeci ulivaju poletnost i samopouzdanje, eksponirajući otvorenu i direktno izraženu poruku, kao što je slučaj u pjesmi *Kroz život jurišaj*: „Cvjetaju božuri / Smiju se neveni / Poleti požuri / Dane oplemeni. / Zlo doba stišaj / Ljubavlju maštom / Kroz život jurišaj / Zvezdanim plaštom“ (Ralević, 2011, str. 71). Ljubavna i refleksivna motivika rijetko su u crnogorskoj književnosti za djecu tretirane na tako smio i maštovit način kao kod Ralevića, s obzirom na to da gotovo sve njegove pjesme obiluju bogatim slikama i humorističkim elementima.

„Kao i u prethodnim knjigama, tako i u ovoj, sa divnom naslovom *Kroz život jurišaj*, Ralević ne prestaje da nas oduševljava uzvišenošću svog pjesničkog izraza“, u recenziji zbirke *Kroz život jurišaj* napisao je Dragomir Čulafić.

Uz poseban humor, dobrotu i ljubav koje su protkane kroz sve njegove pjesme, Ralević često i oneobičava jezik, čime postiže izuzetne efekte. A da je, uz sve ovo, i vrstan, tanani liričar, potvrđuje i pjesma *Brdo*: „Moje malo selo / kao da se stidi / u dnu brda sjelo / jedva da se vidi. / Ja iznad na brdu / na samom vrhuncu / pravim kuću tvrdu / da sam bliži suncu.“ Velimir Ralević je odavno potvrdio da je napravio svoju pjesničku kuću na brdu, i to tvrdu i na samom vrhuncu. (Čulafić, 2015, str. 2)

U poetskoj zbirci *Želim ti reći* koncipiranoj iz poglavlja *Mirišem na ljubav, Moj problemos i Nevidljivi brod*, Ralević se još jednom potvrđuje kao jedan od najautentičnijih savremenih pjesnika za djecu i mlade u Crnoj Gori, s obzirom na to da nije mnogo pisaca do sada uspjelo da u svoje stvaralaštvo uplete igru riječi i jezika. Jezičke igre mogu čak da proizvedu jezik i da se poistovjećuju s ljudskim odnosima da bi se na kraju sve svelo na to da se riječi igraju s nama, a ne mi sa njima.

U pjesmama *Moj problemos* i *Kad se vraćah iz školinjo*, Ralević proizvodi humorni efekat time što stvara utisak španskog jezika:

Ugojen sam kao silos
Debeo mi vratos nosos

Ležim pušim cigarilos
 Izbjegavam svaki posos.
 Ali kad mi treba paros
 skoknem brzo do posteljios
 Klečim molim s punos žaros
 Ispred goljios roditeljios.
 Arlaučem ja po patos
 Jer hoćos da budem budžos
 Jadna mamos jadni tatos
 Uhvate se za glavudžos.
 Komšija im kaže s ženios
 - Kukos vamos sa kretenos. (Ralević, 2015, str. 43)

Ralevićeva pjesma je u potpunosti oslobođena naslijeđa i tradicije, tematski vezana za mališane i njihovo saznavanje i spoznavanje raznovrsnih emocija i životnih manifestacija. U njenom središtu po pravilu je dijete koje teži ka uvažavanju i poštovanju njegove ličnosti i iskustva. Krećući se na relacijama između sna i imaginacije, pjesnik je uzeo ono što je najvrjednije u pisanoj riječi, u većini pjesama se usprotivivši ustaljenom shvatanju da poezija za djecu mora imati epsko-lirski karakter, odnosno da mora biti priča u stihu. Stoga Velimira Ralevića možemo smatrati začetnikom moderne poezije za djecu na crnogorskim prostorima, koji je nametnuo nov sistem poetičnosti kroz smisao, ritmiku, simpatičnost i šarm stiha.

LITERATURA:

Ćulafić, D. (2015). Od zlata lirika. U: V. Ralević, *Želim ti reći (72–78)*. Lazarevac: Biblioteka „Dimitrije Tucović“.

Đonović J. (2016). Arhaično i moderno u Ralevićevom „jurišanju“ kroz pjesme. U: S. Kalezić-Radonjić (prir.), *Savremena crnogorska književnost za djecu i omladinu I*, (197–203). Bijelo Polje: Ratkovićeve večeri poezije, Podgorica: Institut za dječiju i omladinsku književnost.

Đonović, D. (2000). *Rasprodaja snova*. Banja Luka, Beograd: Zadužbina „Petar Kočić“.

Đonović, D. (2004). *Odlična ideja*. Beograd: Kreativni centar.

Đonović, D. (2011). *Slane pjesme*. Podgorica: autorsko izdanje.

Kalezić-Radonjić, S. (2009). Kupanje zvijezda. U: M. Đuričković (prir.), *Sunce u prozoru (Kritika o književnosti u Crnoj Gori za djecu i mlade)* (196–205). Podgorica: Gligorije Dijak.

Knežević, J. (2009). *Odrastanje i sazrijevanje, Kritika o književnosti u Crnoj Gori za decu i mlade*. Podgorica: Gligorije Dijak.

Odalović, M. (2011). *Rekli su....* U: V. Ralević, *Mjesečarenje na suncu* (74–79). Berane: Tokovi.

Rakočević, A. (2006). *Slovo o knjizi „Brod u žitu”*. Priština: Panorama.

Ralević, V. (2009). *Zaljubljeni vitez*. Berane: JU Centar za kulturu.

Ralević, V. (2011). *Mjesečarenje na suncu*. Berane: Tokovi.

Ralević, V. (2013). *Bečkerečka mečka*. Berane: Centar za kulturu / časopis Tokovi.

Ralević, V. (2015). *Želim ti reći*. Lazarevac: Biblioteka „Dimitrije Tucović“.

Turjačanin, Z. (2000). „*Rasprodaja snova*“ *Dejana Đonovića*. Banja Luka, Beograd: Zadužbina „Petar Kočić“.

Vučković, D. (2016). Humor, igra i slobodna fantazija u poeziji Dejana Đonovića. U: S. Kalezić-Radonjić (prir.), *Savremena crnogorska književnost za djecu i omladinu* (147–154). Bijelo Polje: Ratkovićeve večeri poezije, Podgorica: Idok.

Vuković, M. (2009). Mami naš nešto zlatno. U: M. Đuričković (prir.), *Sunce u prozoru, Kritika o književnosti u Crnoj Gori za decu i mlade* (82–91). Podgorica: Gligorje Dijak.

Zubac, P. (2011). *Rekli su....* U: V. Ralević, *Mjesečarenje na suncu* (72–78). Berane: Tokovi.

SOFIJA KALEZIĆ-ĐURIČKOVIĆ

THE WORK OF CONTEMPORARY MONTENEGRIN POETS FOR CHILDREN

Summary: Poetry for children is constantly growing, being enriched and becoming more and more widespread both in Montenegro and among poets of Montenegrin origin in the region (Dušan Đurišić, Ivan Ceković, Dušan Govedarica, Dragomir Ćulafić, Dragan Radulović, Dragiša Jovović, Miroslav Jovanović Timotijev, Borislav Jovanović, Velimir Ralević, Dejan Đonović and others). This type of literature has its own living flow and has experienced a rise and affirmation in the last few decades. One of its important features is an Antean attachment to family and native region. Such epic assumptions give way to play, humour and fantasy, thus forging a more modern creative expression. Montenegrin poetry for children has succeeded in compensating for the poetic and aesthetic lagging behind the much more developed children's literature in former Yugoslav republics, as well as in overcoming its own folk and regional themes. Its basic poetic feature is a strong connection with modernist currents and the motifs of play, which are increasingly in line with the development of society and the flourishing of scientific and technological civilization. This paper analyses the poetic works of two contemporary Montenegrin poets for children – Dejan Đonović and Velimir Ralević, whose work is largely based on wordplay and the principle or magic of play. The verses of these Montenegrin poets are perfectly suited to childhood, which makes them easily memorisable for the youngest population.

Key words: children, childhood, poetry, modernity.

Datum prijema: 22.10.2019.

Datum ispravki: /

Datum odobrenja: 16.11.2019.